

Forbud eller laissez faire ? - Reguleringen af khat i Skandinavien og Storbritannien

Hvad er khat, hvordan virker det, hvor kommer det fra, hvem bruger det, hvorfor er det forbudt, hvad er evidensen og kan man finde en plads til khat?

FOTO: AXEL KLEIN

AF AXEL KLEIN

Der er en del fællestræk i tilgangene til kontrol af narkotika, når man sammenligner på tværs af landegrænser: Det vigtigste mål er at beskytte folkesundheden, beskytte samfundet og at inddæmme kriminaliteten på grundlag af solid evidens. Regeringernes foranstaltninger er håndfaste, når det drejer sig om organiseret kriminalitet, men der opretholdes en form for proportionalitet og tilbageholdenhed i forhold til brugere, idet man anerkender, at de fleste brugere ikke er kriminelle, hvilket giver sig udtryk i en skadesreduktions-politik i lande som Storbritannien og Danmark, manifesteret i

den symbolsk betydningsfulde tilgængeliggørelse af sprøjter og metadonvedligeholdelsesbehandling. Der er tale om tilbud, som accepterer det fortsatte stofbrug i dele af befolkningen. Også i Sverige vægtes behandling og rehabilitering frem for straf, så selvom Sverige er forholdsvis tæt på USA, hvad angår de barske lovgivningsmæssige rammer, er hensigten anderledes.

Da de internationale traktaters fangarme omfatter alle medlemslandene i EU, finder man kun gradvise variationer, hvad angår kontrollen af cannabis, opiater og coca/kokain. Et generelt forbud mod anvendelse gælder overalt med små lommer af tolerance og etablerede forbrugs-

mønstre. Situationen er en ganske anden, hvad angår en anden substans, som er stemningsændrende, vanedannende og uden nogen ernæringsmæssige eller medicinske funktioner, nemlig khat (*Catha edulis*), en busk af Celastaceae familien, som dyrkes i Etiopien, Kenya og Yemen. Khat er et forbudt stof i f.eks. Danmark og Sverige, men importeres lovligt som en uskadelig grøntsag i UK. Dette giver mulighed for nogle interessante sammenligninger af forskellige politikkers konsekvenser og virkningsmåde.

Hvad er khat, og hvordan virker khat?

Planten dyrkes i højder fra 300 - 1500 meter over havets overflade. Den kan blive 3 meter høj og give udbytte tre gange om året. Landmændene plukker blade og skud, som derefter pakkes ind i en stramme bundter på mellem 100-300 gram. I khat'ens centrale dyrkningsområde i Etiopien, i Meru bjergene i Kenya og i Yemen er khat-tygning en reguleret social begivenhed, som foretages på bestemte tidspunkter for at markere arbejdsdagens ophør eller fejringen af særlige begivenheder. Med dette formål for øje pakkes bundterne ud, bladene plukkes af og rulles sammen i små kugler, som placeres i kindhulen, hvor brugeren former substansen til en tæt pille, der bliver gumlet på i et par timer.

I modsætning til mange andre psykoaktive stoffer indtages khat i sin naturlige form uden nogen form for bearbejdning. Bladene indehol-

der forskellige psykoaktive stoffer, hvoraf cathin og cathinone er de mest velkendte. De opløses i spytet og derefter optages gennem mundens slimhinder. Resterne spytted ud eller synkes.

Cathinoneoptagelsen i blodet når op på det maksimale niveau efter to timer, mens cathin har sit højdepunkt mellem to-seks timer efter brug. Halveringstiden for cathin er 5 timer og for cathinone mellem 1.5-4.5 timer. Indvirkningen på centralnervesystemet forårsager frigivelse af catecholamine, især dopamin ved presynaptiske depoter, med blokering af genoptag. Dette ledsages af frigivelsen af noradrenalin i det perifere nervesystem, der tilsammen giver en række sympatomimetiske virkninger.

Stoffets stimulerende virkning bliver undertiden sammenlignet med amfetamin. Nogle aviser beskriver virkningen endnu mere dramatisk som en 'naturligt forekommende form for crack-kokain'. Faktisk er virkningen nærmere, at khat-tyggere bliver opstemte og euforiske ti til femten minutter inde i deres tyggesession, og denne tilstand varer ved i op til en time, efterfulgt af en mere stille og indadvendt tilstand - som varer et par timer. Herefter indfinder nedturen sig, hvor brugeren kan blive rastløs, irriteret og melankolsk, og denne tilstand varer endnu et par timer.

Hvor er khat fra, og hvem der bruger det nu?

Khat blev først dyrket i Kenya, Etiopien og Yemen, og brugs mønstret er præget af sin kulturelle oprindelse. Traditionelt blev khat tygget ved festlige lejligheder, i weekender eller i perioder med afslapning. Det indtages af grupper af mennesker - for det meste i kønsopdelte grupper - som ligger ned på divaner. Der indtages te eller vand og spilles - aktivt - musik eller fremsiges poesi. I dag er dette blevet erstattet af optaget musik eller TV.

Indtil midten af det 20. århundrede var khat-brug begrænset til et bælte i højlandet i det nordøstlige Afrika og det sydlige Arabien. Den hurtige nedbrydning af de vigtigste psykoaktive stoffer, cathin og cathinone gør khat blade uvirksomme efter bare omkring 72 timer. Kun med bygning af jernbaner, veje og i de seneste årtier lufttransport er det blevet muligt at transportere khat til fjerne markeder.

I London har khat været tilgængeligt siden 1980'erne, men har ikke været et problem før for ganske nylig. Små grupper af yemenitter og etiopiere har nydt deres tyggen uden opmærksomhed fra myndighederne og med fuld velsignelse af deres egne lokalsamfund. En yemenitisk informant fortæller: 'Vi elskede, når min far vendte hjem fra Golfen og havde khat med. Han ville klæde sig i hvidt og invitere mine onkler, og mændene ville sidde i dagligstuen. Alle var i godt humør, og vi ville få gaver'.

Flere på hinanden følgende undersøgelser foretaget af politiet og det britiske indenrigsministerium har fastslået, at der kun er lav risiko for, at brug af khat spreder sig. Måden man indtager khat på med et 'spyt-gennemvæddet grøntsags-roderi' i munden er ikke tiltrækkende for stofeksperimentatorer med anden kulturel baggrund. I løbet af 1990'erne ændrede situationen sig imidlertid med tilstrømningen af et stort antal somaliske flygtninge, der flygtede fra sammenbrud og borgerkrig. Khat var blevet anvendt traditionelt i dele af det nordlige Somalia, hvor dyrkning var mulig. I begyndelsen af 1980'erne udførte den forrige regering under diktatoren Siad Barre khat-udryddelseskampagner med henblik på at skubbe de nordlige dele af landet ind i et oprør mod den Mogadishu-baserede regering, som derved fik anledning til voldsomme gengældelser, der fik landet ind i en skæbnsvanger voldsspiral.

Khat var blevet moderne i Mogadishu i slutningen af 1970'erne,

da somaliske gæstearbejdere vendte hjem fra Golfen med disponibel indkomst og nye forbrugsvaner - fra musik-kassettebånd til khat-tygning. I mangel af alternative former for underholdning spredte brugen sig og tiltrak sig opmærksomhed og misbilligelse fra regeringen. I kølvandet på volden, som fulgte, blev folk fordrevet fra deres hjem. De søgte tilflugt i nabolandene, hvor med endnu flere somaliere blev bekendt med khat og tog vanen til sig.

I flygtningelejre i Kenya, for eksempel, faldbydes khat, såvel som alkohol og cigaretter, i små butikker og barer. Somaliere på flugt oplevede behaget ved khat som en midlertidig kilde til velvære og en måde at håndtere fordrivelsens traumer på. I selve Somalia blev khat også almindeligt tilgængeligt. Selv da hungersnøden var på sit højeste i begyndelsen af 1990'erne, blev friskplukkede khatblade fløjet ind fra Kenya på daglig basis. Det forlød, at krigsherrerne betalte deres militser i khat og kugler.

Det glemmes ofte, at nabolandene i Nordøstafrika har absorberet det store flertal af flygtninge fra Somalia, men titusindvis eller muligvis flere hundrede tusinde somaliere har søgt tilflugt i Europa og Nordamerika. Særligt Storbritannien har været et populært tilflugtssted dels på grund af gamle bånd fra kolonitiden (Somaliland var en britisk koloni), dels fordi der i forvejen findes en lille, men livlig somalisk befolkningsgruppe med rødder helt tilbage til begyndelsen af 1900-tallet, og endeligt er det forholdsvis let at etablere en virksomhed i Storbritannien, idet de regulative rammer er forholdsvis lempelige.

Med tilstrømning af somaliere i 1990'erne blomstrede khat forbruget op. Heathrow fremstod som den største internationale eksportdestination og som transithavn for last, som blev overført til Skandinavien og Nordamerika som smuglergods. Flere på hinanden følgende rejeringsundersøgelser havde nemlig

FOTO: AXEL KLEIN

anbefalet at lade khat være i fred, da planten kun udgjorde en lille risiko, og indtagelsen af stoffet blev betragtet som en kulturelt integreret fornøjelse. I modsætning hertil havde regeringerne i Nordamerika og Skandinavien defineret khat som et stof, der skulle kontrolleres. De blev støttet heri af højlydte mindretal fra egne rækker.

Hvorfor blev khat forbudt?

Kvindeorganisationerne drev effektive kampagner. Nogle somaliske kvinder fremførte det argument, at deres mænd brugte familiens knappe ressourcer på khat, og at de kom tilbage så høje, at familien blev udsat for vold, hvorefter de sov hele dagen i stedet for at søge arbejde. I samværet med deres somaliske venner havde de ikke nogen mulighed for at lære sproget og at blive mere integrerede. I stedet forblev de i en ghetto. Et forbud mod khat skulle løse disse problemer, og tilhængere af et khat-forbud i Storbritannien brugte blandt andet disse argumenter.

Kvinderne fik opbakning fra islamiske grupper, der gik ind for et forbud af religiøse grunde. De blev igen støttet af andre - herunder anti-indvandrergrupper - som så kam-

pagnen mod khat som en måde at få magt over og indflydelse på en i øvrigt lovlydig minoritet.

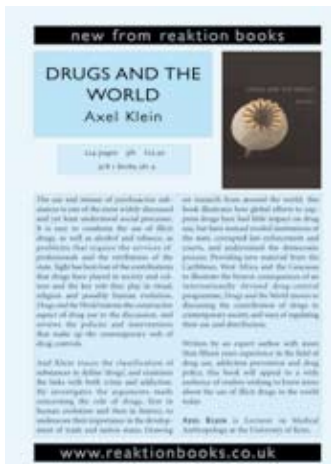
For sidstnævnte gælder det om at etablere en principiel mistanke og en måde at kriminalisere disse grupper af indvandrere. Dette muliggør for eksempel, at en angiver kan anmelde 'et stofsalg' eller en 'stofbule' til myndighederne. Politiet kan herefter foretage en razzia i somalisk ejede lokaler og lovligt stoppe og visitere somaliske mænd på gaden; man kan, storme caféer og medborgerhuse og bede alle mænd om at åbne munden, som det nu praktiseres i Canada,.

Politikken med racemæssig profilering er fuldkomment gjort i USA, hvor den understøttes af racediskriminerende straffelovgivning. Crack (som især bruges af sorte amerikanere), straffes eksempelvis 100 gange så hårdt som kokain-lovovertrædelser (kokain bruges især af hvide amerikanere). I Storbritannien slog man hårdt ned på cannabis i 1970'erne, og den konstante visitering af mænd fra Caribien fremkaldte uroligheder i slumkvartererne først i 1980'erne. De fleste anti-khat forkæmpere i de somaliske lokalsamfund forekommer uvidende om konsekvenserne af kriminalisering. I diskussioner

erklærer de sig enten ligeglade eller mener, at fordelene i form af bedre beskæftigelse og mere sammenhængende familier vejer tungere end omkostningerne. Dertil kommer en dybtliggende tiltro til, at stoffer er forbudte, fordi de er farlige, og at khat - som er et stof - derfor også bør være forbudt. Nogle somaliere mener, at de britiske myndigheder ikke har forbudt khat, fordi de ikke kender noget til det, mens andre igen siger, at forbud er en del af en skummel sammensværgelse med henblik på at holde dem nede. Det er derfor vigtigt at se på dokumentation for den faktiske skade, khat forvolder, samt på effektiviteten af forbud i forhold til at fremme social og økonomisk velfærd blandt somaliske indvandrere.

Hvad er beviserne? Hvad er evidensen?

De fleste khat-tyggere oplever ubehagelige symptomer morgenen efter indtagelse - såsom sløvhed og irriterabilitet. Tunge brugere vil opleve stoflængsel i forbindelse med forventningen om stofindtagelse - et kendt fænomen blandt stofbrugere. Men der er ingen tegn på de klassiske følgetilstande, som ses i forbindelse med eksempelvis amfetaminafhængighed, såsom cravings, tolerance-

DR. AXEL KLEIN ER EN AF VERDENS FØRENDE KAPACITETER når det drejer sig om khat.

Han er lecturer in the Study of Addictive Behaviour, University of Kent, UK.

Denne artikel er skrevet til STOF. Den baserer sig på forskning på tværs af Europa og Nordøst-afrika i et projekt finansieret af det engelske Economic and Social Research Science Council. Forskningsprojektet fulgte afgrøden khat fra dyrkning til brugernes mund. David Anderson, Susan Beckerleg, Degol Hailu og Axel Klein: *The Khat Controversy: Stimulating the Debate on Drugs*. Oxford: Berg, 2007. ISBN 9781845202507.

udvikling og abstinenssymptomer. Disse støder man ikke på, fordi indtagelsen af khat indebærer tygning af bundter af blade. Mængden af plantedele danner et naturligt loft for, hvor meget khat der kan optages, og derfor må man formode, at virkningen er begrænset.

Hvis khat ikke er et typisk afhængighedsskabende narkotisk stof, så lad os se på andre negative effekter i form af psykologiske problemer. Psykiatere og andet sundhedspersonale kan rapportere om enkelttilfælde af maniske psykoser, paranoia og søvnlignende hallucinationer. Sådanne symptomer er imidlertid som regel resultat af overdreven brug og findes hos individer med disposition for psykisk lidelse - ofte hos personer med traumer.

Mere systematiske undersøgelser af khat-brug og mental sundhed har ikke vist nogen forbindelse mellem almindeligt brug og negative følgevirkninger. Måske kan overdrevent brug have indvirkning på hjertet og det endokrine og reproduktive system, men en klar årsagssammenhæng kan ikke kan fastslås. Khat-

brug synes i nogle tilfælde at kunne forøge visse risici, men er aldrig identificeret som den væsentligste årsag. Desuden kan andre faktorer være på spil, såsom indtagelsen af sukkerholdige drikke og cigaretter under tygningen af khat eller giftige pesticidrester fundet på bladene.

Mens det medicinske argument for forbuddet mod khat er blevet nedtonet, har de sociale skader af khat-brug til gengæld fået fuld skrue. Ud over de somaliske kvindegrupper, anti-indvandrings grupper og islamister har også professionelle forbudsforkæmpere i khat fundet et lovende område til at udvide deres aktiviteter. En interessant organisation i den forbindelse er den Svenske Nationale Sammenslutning af Indvandrere Mod Narkotika, der har offentliggjort en brochure, som opregner problemerne med khat, hvori der fortælles historier om khat-afhængige, der blev prostituerede og kriminelle.

Denne læggen vægt på individuelle tragedier erstatter en mere objektiv risikovurdering i form af en sammenligning af beskæftigel-

ses- og uddannelseshyppighed for somaliske samfund i Sverige, hvor khat er forbudt, og i Storbritannien, hvor khat er frit tilgængeligt. En sådan sammenligning viser, at somaliere i Sverige hverken er mere velstående eller mere integrerede. Mange svenskbaserede somaliere forlader Sverige til fordel for Storbritannien - hovedsagelig fordi det er så meget lettere at starte en virksomhed der. En objektiv vurdering vil indikere, at brugen af khat er uden betydning for arbejdsindsats og samfundsmæssig deltagelse, og at problematisk brug snarere er et symptom på end en årsag til marginalisering.

Somaliere er udsat for høje niveauer af afsavn af en stribe årsager, som skal vises opmærksomhed. Det enkle forbud mod khat kan virke attraktivt for visse gruppers moralske fordomme, men leverer ikke en enkel løsning på et kompliceret problem.

Brugsmønstre

Et af de mest foruroligende aspekter af khat-brug i Skandinavien er, at det ikke er blevet elimineret, men at det er blevet kriminaliseret. I København udlejer folk nu lejligheder til khat-brugere, der betaler for det privilegium at sidde i et beskidt værelse, som ingen holder i stand, og hvor røgen hænger tykt i luften. Efter et par uger smides lejerne ud, eller politiet rykker ind. Kontrasten er voldsom til Storbritannien, hvor khat tygges i *mafrishes*, som er caféer med licens, hvor somaliere samles for at lytte til musik, se tv og nyde khat'en i en civiliseret atmosfære. Nogle af disse etableringer har strenge regler, skoene skal tages af, og hjemmesko bæres i stedet, rygerne går udenfor, og musikken holdes sagte. Kunderne kan vælge mellem forskellige etableringer og kan inspicere khat'en, før de beslutter at købe - til en pris på mellem 30 og 45 kroner for et bundt.

I Danmark, derimod, er khat-salg sælgers marked. Køb foregår fordækt

AXEL KLEIN
LECTURER, UNIVERSITY OF KENT, UK

og hemmelighedsfuldt, kunderne har ikke mulighed for at inspicere produktet, til tider ankommer forhandlerne med 50 bundter til 300 ventende kunder, og slagsmål bryder ud. I andre tilfælde bruger folk halve dage i forsøget på at komme til at købe noget khat et eller andet sted i byen. Markedet for khat har udartet sig til et regulært stofmarked forbundet med fare og risiko, lav kvalitet og ingen forbrugerbeskyttelse. Priserne går helt op til 200 kroner for et bundt. Der er dem, som siger, at dette er en god ting, og at det danske politi bør skærpe kampen. Men Storbritannien viser, at der er et civiliseret alternativ, hvor khat sælges i *mafrishes*, hvor konkurrencen består, og kvaliteten opretholdes.

Forskellige interventioner

I Skandinavien skydes skylden for forbuddets manglende succes på manglende opbakning fra de to lande, hvortil khat importeres frit - Storbritannien og Holland - som angiveligt fremmer den kriminelle handel. Omvendt hævder de to importlande implicit, at det er skandinavernes mislykkede kontrolpolitikker, der har skabt mulighederne for kriminalitet. Diskussionen af denne uenighed sker ikke højlydt - måske på grund af mulige udløbere til kontrollen med andre stoffer. Efter anbefalinger fra Storbritanniens Narkotikaråd (The Advisory Council on the Misuse of Drugs) er der i England gjort forsøg med systematisk skadesreduktion. Et eksempel er *the Burgreave Drug Project*, som afholder regelmæssige informations- og uddannelsessessioner om khat og leverer litteratur, en hjemmeside og andet materiale - herunder en brochure på somalisk, arabisk, swahili og engelsk - hvor khat-tyggere gives følgende råd:

- Børst altid tænder både før og efter tygning
- Spis altid før og efter tygning
- Vask altid khat'en før tygning
- Tyg i et velventileret rum

- Påbegynd tygningen senere - eller hold op tidligere
- Prøv at tygge et mindre kvantum per dag
- Undgå søde drikke - prøv at drikke vand i stedet
- Hvis du også ryger, så ryg et andet sted, end hvor du tygger
- Lad være med at sidde i samme stilling gennem længere tid, da dette giver højere risiko for blodpropper
- Hold ikke den tyggede khat i munden gennem længere tid, da dette giver højere risiko for mundinfektioner
- Hold pauser i tygningen
- Motionér dagligt for at holde dig rask og rørig

At finde et sted til khat

Et af de mest forvirrende aspekter i diskussionen findes blandt somalierne selv, hvor khat er blevet et symbolsk stridspunkt, der blandt andet rummer en kamp mellem somaliske mænd og kvinder om, hvem der bestemmer, og om definitionen af kønsroller i deres nye hjem. Mænd ønsker ofte at opretholde et patriarkalsk familiemønster, men kan ikke honorere de krav, der ligger til grund for traditionel, mandlig autoritet: at fungere som beskyttere og forsørgere. Begge disse funktioner er blevet overtaget af velfærdsstaten. Kvinderne og børnene vokser op i deres nye hjem, frigør sig selv, blive integrerede meget hurtigere gennem deres engagement med det offentlige og diverse institutioner, og mændene og de ældre mister deres position.

Disse sociale rystelser skal absorberes af somaliske familier og lokalsamfund. Nye måder at leve sammen på skal forhandles, og rum skal åbnes, hvor gamle måder at være på kan udleves, og nye etableres. Khatbrug, reguleret og kontrolleret, bør - som en del af det kulturelle repertoire - indgå i denne sociale proces. Som et ikke alkoholholdigt alternativ kunne et sådan rum for khat-

brug tiltrække medlemmer af disse etniske samfund, men såvel distributionen og serveringsmåden skal i givet fald reguleres og håndteres.

Endelig må produktionsvilkårene for khat forstås bedre. Det meste af, hvad der er til rådighed i Europa, kommer fra Etiopien og Kenya, hvor planterne dyrkes - ikke på plantager, men af små landmænd, for hvem denne afgrøde ofte er den eneste kilde til kontanter. Planterne er hårdføre, kræver kun lidt pasning, kan gro på næringsfattige jorder og kan høstes tre gange om året. Miljømæssigt er khat langt at foretrække for kaffe, og prisen er stabil.

Anti-khat korstog har ikke megen forståelse for økonomien i udviklingslandene, for fattigdommens realiteter på landet og situationen for landmændene i de khat-producerende lande. Undersøgelser har vist, at udkommet for hele småsamfund afhænger af khat-produktion. Familier bekoster skolepenge, tøj og sågar madkøb med deres khat-indtjening. Der ligger i denne forbindelse en bitter ironi i anti-khat lobbyens fremhævelse af at stå for social ansvarlighed. Reelt henviser man en fattig landbefolkning til armod for at kunne forfægte sin egen moralsk korrekte dagsorden.

Skandinaviske lande burde snarere rette blikket mod Holland og Storbritannien med henblik på at revidere deres politik. Hvis et regulerende system for khat kunne etableres med kvalitetskontrol og et bæredygtigt beskatningsniveau, ville man nå meget længere med hensyn til at fremme integrationen af såvel somaliske samfund - som etiopierne og yemenitter. At smide khat-handlende i fængsel ser måske godt ud politisk, men det har ødelæggende konsekvenser for de samfund, som rammes, og det bestyrker kriminelle karrierer. ■

Artiklen er oversat af M. Jourdan, STOF-redaktionen